

"וַיִּנָּחֵם יַצְחָק אַחֲרֵי אָמוֹ" – על אחת מדרכי ההתמודדות עם אבדן ועל ביטויה במקרא

יעל שמש

עם זאת, ניתן ללמוד על תגובתו הרגשית של יצחק למות אמו בעקיפין, דווקא מתיאור האירוע ששם קץ לאבלו – נישואיו לרבקה (בר' כד). הסיפור מסתיים בפסוק המאפשר הצצה מרתקת לחיי הנפש של יצחק: "וַיִּבְאֶה יַצְחָק הָאֱהָלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רַבְקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֵּאָהֲבָהּ וַיִּנָּחֵם יַצְחָק אַחֲרֵי אָמוֹ" (בר' כד:סז). מכאן שיצחק כאב את מות אמו תקופה ממושכת, ועבר תהליך נפשי מורכב, שבו תפסה רבקה את מקום שרה, פיזית ורגשית כאחד – באוהלה של שרה ובלבו של יצחק – ומילאה את החלל שנפער בקרבו של יצחק עם מות אמו.² כלומר, רק עם נישואיו לרבקה, שלפי הכרונולוגיה המקראית התרחשו שלוש שנים לאחר פטירת אמו,³ מצא יצחק נחמה. הדברים עולים בקנה אחד עם העובדה שאחת הדרכים החשובות להתגבר על אבדן אדם קרוב היא יצירת קשרי חיבה חדשים, מאשרי חיים.⁴ מעניין לציין כי המנגנון של התגברות על אבדן גם באמצעות רעייה מצא ביטוי גם בתרבות הפופולרית. כך בשירו של ג'ון לנון, ג'וליה (Julia), שאותו כתב על אמו ג'וליה שנהרגה בתאונת דרכים בהיותו בן שמונה-עשרה. בשיר שילב לנון בין אמו ובין אשתו, יוקו אונו. בשורה מהשיר "Ocean child calls me, so I sing a song of love" אונו, שהרי משמעות Yoko ביפנית היא "ocean child". מקרה מוכר פחות אך מפורש יותר הוא מקרהו של המוזיקאי ג'וני שועלי. בריאיון לעיתון סיפר כיצד השפיע עליו מות אמו מסרטן,

פרשתנו פותחת במות שרה, ומיד לאחר מכן מתארת כיצד הגיב לכך אברהם: "וַיָּבֵא אֲבְרָהָם לְסֹפֵד לְשָׂרָה וּלְבִפְתָהּ" (בר' כג:ב). נראה שבצירוף "לְסֹפֵד לְשָׂרָה וּלְבִפְתָהּ" הכוונה שאברהם קיים את חובתו כלפי אשתו המנוחה ונהג את מנהגי האבלות המקובלים, שכללו בוודאי מנהגים נוספים (כגון קריעת בגדים) מעבר למספד ולבכי. מיד לאחר מכן דאג אברהם לקבורתה של שרה.

בתרבויות רבות, החובה הראשונית של החיים כלפי המתים היא לדאוג לקבורה נאותה שלהם. התפיסה היא שהתרשלות בקבורת הגופה גוזרת על רוח המת קיום אומלל ונחות בשאול. תפיסה זו בוטאה מפורשות במיתוס המסופוטמי "עלילות גלגמש", בתשובתו של אנכידו לשאלת גלגמש באשר לגורל זה, אשר גוויתו הושלכה בשדה: "רוחו בשאול לא תמצא מנוח" (עלילות גלגמש, לוח שנים-עשר).¹ נחיתותו של זה שלא זכה לקבורה וקיפוחו, לעומת אלה שנקברו כנדרש, עולים במקרא מדברי הלעג של ישעיהו למלך בבל: "כָּל מַלְכֵי גוֹיִם כָּלָם שָׁכְבוּ בְּכַבּוּד אִישׁ בְּבֵיתוֹ. וְאַתָּה הַשְּׁלַכְתָּ מִקְבְּרְךָ כְּנֹצֵר נִתְעַב [...] לֹא תַחַד אֶתָּם בְּקַבְּוֹרָה" (יש' יד:יח-כ).

לעומת אברהם, שמסופר עליו שקיים את מנהגי האבל על מות רעייתו, וכמו כן דאג לקבורה נאותה שלה, הכתוב עובר בשתיקה על תגובת יצחק למות אמו. לא מסופר שהיה שותף לקבורתה או למנהגי האבל שנקט אביו, ולמעשה הוא אינו נזכר כלל לאורך כל פרק כ"ג בספר בראשית, אף שאבל על אם נחשב לקשה במיוחד, כפי שעולה מדברי משורר תהלים: "כָּאֵבֶל אִם קִדְר שְׁחוֹתֵי" (לה:יד).

* פרופ' יעל שמש, המחלקה לתנ"ך, אוניברסיטת בר-אילן.

המאמר הוא עיבוד של סעיף מספרי, **אבלות במקרא: דרכי ההתמודדות עם אבדן בספרות המקראית**, תל-אביב תשע"ה. אני מקדישה אותו לזכרו של אבי האהוב, רוברט שמש ז"ל, שבעקבות פטירתו כתבתי את הספר.

¹ ש' שפרה ויעקב קליין, **בימים הרחוקים ההם: אנתולוגיה משירת המזרח הקדום**, תל-אביב תשנ"ז, עמ' 294, שורה 151.

² Dana Nolan Fewell and David M. Gunn, *Gender, Power & Promise*, Nashville 1993, p. 73

³ שרה הייתה בת תשעים כאשר ילדה את יצחק (בר' יז:ז), והלכה לעולמה בהיותה בת מאה עשרים ושבע שנים (בר' כג:א). כלומר, בהיות יצחק בן שלושים ושבע. יצחק נישא בגיל ארבעים (בר' כה:כ), כך שעברו שלוש שנים מאז מתה אמו, עד שנשא אישה ומצא נחמה.

⁴ ראו למשל, לילי פינקוס, **המוות והמשפחה: חשיבותה של אבלות**, תל-אביב 1977, עמ' 147, 213–214, 220; אליהו רוזנהיים, "אבלות ותנחומים", **תצא נפשי עליך: הפסיכולוגיה פוגשת ביהדות**, ת"א 2003, עמ' 172–248 (230).

(ד:זט).⁷ נשות בית לחם אף מכריזות: "ילד בן לנעמי" (ד:ז), ורואות בו "גואל" לנעמי, שיכלכל את שיבתה (ד:יד-טו), כחובתו של בן להוריו מולידיו. יש כאן מקרה יוצא דופן של הורות חברתית-פסיכולוגית (להבדיל מבילוגית) של נעמי, שמצאה נחמה והתגברה על האובדנים הקשים שחוותה, בזכות הבן שילדה כלתה האוהבת, ששימש עבור נעמי תחליף לבן משלה. השכול והכאב נוצחו בידי חיים חדשים, חסד ואהבה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

f [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

בהיותו בן עשרים ושלוש: בעקבות מותה החליט להתחתן. כהסבר לכך הזכיר את מקרהו של יצחק, שהתנחם ברבקה לאחר מות אמו.⁵

במקרא אנו מוצאים ביטויים רבים להתגברות על אבל באמצעות יצירת קשר רגשי חדש ומאשר חיים, ובייחוד כאשר מדובר באבל על צאצא. כך באשר לזוג האנושי הראשון, שהם גם האב והאם השכולים הראשונים במקרא. הספר החיצוני "אדם וחווה" מספר כי חווה התאבלה על הבל,⁶ אולם המקרא אינו מתאר לנו את תגובת האבל, מצדם של אדם וחווה, על ששכלו את בנם הבל בנסיבות מזעזעות במיוחד – רציחתו בידי בנם הבכור, היחיד שנותר בחיים. עם זאת, בדומה למסופר על יצחק, ניתן לחוש בשמץ משברון הלב ומהכאב שבוודאי חוו, דווקא במסירת מידע שיש בו צד של נחמה בעבורם: "וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שֵׁת לִי אֶ-לֹהִים זָרַע אַחַר תַּחַת הַבָּל כִּי הָרְגוּ קַיִן" (בר' ד:כה). חווה ניסחה את הכלל של מנגנון התחדשות החיים בצל המוות: שת הוא תחליף להבל, ובכך היא מצאה נחמה.

מקרה נוסף של מציאת נחמה על מות בן, באמצעות הבאת בן אחר לעולם, מצינו אצל דוד ובת-שבע. לאחר מות התינוק, פרי המגע האסור בין דוד לבת-שבע, מסופר כיצד ניחם אותה דוד: "וַיִּנַּחֵם דָּוִד אֶת בֵּית שֶׁבַע אִשְׁתּוֹ וַיָּבֵא אֵלֶיהָ וַיִּשְׁכַּב עִמָּה וַתֵּלֶד בֶּן וַיִּקְרָא (קרי: וַתִּקְרָא) אֶת שְׁמוֹ שְׁלֹמֹה וְהָ אֵהָב" (שמו"ב יב:כד). מקרה מעניין של התגברות על מות צאצאים באמצעות מציאת תחליף רגשי, אך שלא באמצעות בן ביולוגי, מתואר במגילת רות. בתחילת המגילה מתואר מצבה העגום של נעמי, שהתאלמנה מאישה, שכלה את שני בניה ונותרה ערירית (רות א:ג-ה). כך היא תיארה במרירות את מצבה בפני נשות בית לחם, עם שובה לעיר: "אֲנִי מְלֵאָה הִלְכְּתִי וְרִיקָם הֵשִׁיבֵנִי ה'" (ג:כא).

אולם בסיום המגילה התהפך הגלגל; הריק התמלא ונעמי מתוארת כחובקת בן. אמנם אין זה בן ביולוגי שלה, אלא של כלתה האוהבת ושל בועז, שהוא קרוב משפחה מצד אישה המנוח, אלימלך, אך הרושם המתעורר הוא שנעמי משמשת מעין אם נוספת לרך הנולד. שתי הנשים העריריות בתחילת המגילה – נעמי ורות – חולקות באימהות בסיומה: רות היא אמו הביולוגית של עובד, אך נעמי היא הלוקחת אותו, שמה אותו בחיקה ומשמשת לו אומנת

⁵ עינת ברזילי, "ג'וני שב משדה הקרב", תרבות מעריב, 19.3.2010, עמ' 6-8 (8).

⁶ ספר אדם וחווה, אברהם כהנא (מהדיר), הספרים החיצוניים לתורה לנביאים לכתובים ושאר ספרים חיצוניים, כךך א, ירושלים תש"ל, עמ' א-יח (ה).

⁷ אילנה פרדס, הבריאה לפי חוה, תל-אביב 1996, עמ' 84.